

INDUSTRIAL ACTIVITIES OF WOMEN FROM KASHKADARYA DURING 1941-1945

Temirova Feruza Khudoykul kizi

named after Muhammad al-Khwarizmi

Tashkent University of Information Technologies

Karshi branch of Information and Educational Technologies

intern-teacher of the Department of Humanities

e-mail: feruzat194@gmail.com

UDK:63.3(2)7. ORCID:0009-0007-0074-3583

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14533741>

ARTICLE INFO

Received: 14th December 2024

Accepted: 19th December 2024

Online: 20th December 2024

KEYWORDS

Soviet Union, Presidium of the Supreme Soviet of the Uzbek SSR, Front, Karshi City Executive Committee, Inventive Movement, Inventive Proposal.

ABSTRACT

World War II was one of the most difficult and difficult periods in human history, in which millions of people, including the women of Uzbekistan, stood out for their courage and selflessness. During the war, Uzbekistan played an important role in the rear, and many women actively participated in the defense of their homeland. This article provides information about the courage shown by the women of Uzbekistan on the front lines and in the rear during World War II.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЖЕНЩИН КАШКАДАРЬИ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ В 1941-1945 ГОДАХ

Темирову Ферузу Худойкул кизи

им. Мухаммада ал-Хоразмий

Ташкентский университет информационных технологий

Каршинский филиал "Ахборот таълим технологиялари ва

преподаватель-стажер кафедры гуманитарных наук

e-mail: feruzat194@gmail.com

UDK:63.3(2)7. ORCID:0009-0007-0074-3583

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14533741>

ARTICLE INFO

Received: 14th December 2024

Accepted: 19th December 2024

Online: 20th December 2024

KEYWORDS

Советский Союз, Президиум Верховного Совета УзССР, Фронт, Каршинский горисполком, Изобретательное движение, изобретательское предложение.

ABSTRACT

Вторая мировая война была одним из самых сложных и тяжелых периодов в истории человечества, в ходе которой миллионы людей, в том числе женщины Узбекистана, отличились своим мужеством и самоотверженностью. Узбекистан в годы войны сыграл важную роль в тылу, а многие женщины активно участвовали в защите своей Родины. В этой статье приводятся сведения о подвигах женщин Узбекистана на фронте и в тылу во время Второй мировой войны.

1941-1945-YILLARIDA QASHQADARYOLIK XOTIN-QIZLARNING SANOATDAGI FAOLIYATI

Temirova Feruza Xudoyqul qizi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
Toshkent axborot texnologiyalar universiteti
Qarshi filiali "Axborot ta'lim texnologiyalari va
gumanitar fanlar" kafedrasida stajyor-o'qituvchi
e-mail: feruzat194@gmail.com
UDK:63.3(2)7. ORCID:0009-0007-0074-3583
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14533741>

ARTICLE INFO

Received: 14th December 2024
Accepted: 19th December 2024
Online: 20th December 2024

KEYWORDS

Sovet Ittifoqi, O'zSSR Oliy
Soveti Prezidiumi, Front,
Qarshi shahar ijroiya qo'mitasi,
Ixtirochilik harakati,
ixtirochilik taklifi.

ABSTRACT

Ikkinchi Jahon urushi insoniyat tarixidagi eng qiyin va og'ir davrlardan biri bo'lib, bu urushda millionlab odamlar, jumladan, O'zbekiston xotin-qizlari ham o'z jasoratlari va fidokorliklari bilan ajralib turdilar. O'zbekiston, urush davrida front ortida muhim rol o'ynagan, ko'plab xotin-qizlar esa o'z vatanini himoya qilishda faol ishtirok etganlar. Ushbu maqolada ikkinchi jahon urushida O'zbekiston xotin qizlarining frontda va front ortida ko'rsatgan jasoratlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kirish (Introduction): Ikkinchi jahon urushi respublika sanoat tarmoqlarining yo'nalishini ham, sanoat xodimlarining ishini ham tubdan o'zgartirdi. Ko'pgina sanoat va qishloq xo'jalik rayonlarining bosib olinganligi xalq xo'jaligini og'ir ahvolga solib qo'ydi. Urush boshlanishi arafasida ya'ni 1940-yilda respublikada sanoatning xalq xo'jaligida egallagan ulushi 70 foizni tashkil etgan edi. Ana shunday sharoitda Volgabo'yi, Ural, G'arbiy Sibir, Qozog'iston, O'rta Osiyo hududlari bo'yicha 1941- yilning oxiri va 1942 -yilning boshida harbiy-xo'jalik rejasi qabul qilindi. Bu rejada umumittifoq miqyosida mamlakat sharqining ahamiyati keskin ortganligi qayd qilindi va shu yerda nihoyatda qisqa muddatda sanoat qurilishini avj oldirish, harbiy mahsulotlarni ishlab chiqarishni ko'paytirish, frontga umumxalq yordamini uyushtirish ko'zda tutildi.

O'zbekiston iqtisodiyoti ham harbiy vaziyatdan kelib chiqib zudlik bilan front manfaatlariga bo'ysundirildi. Front yaqinidagi hududlarda joylashgan sanoat korxonalarini O'rta Osiyo va Qozoqiston respublikalariga evakuatsiya qilish ishlari amalga oshirildi. Ushbu hududlarga keltirilgan 308 korxonaning 100 dan ortig'i O'zbekistonga joylashtirildi[1]. "Lentekstilmash", "Rostselmash", "Krasniy Aksay", "Suma Kompressor va Dnepropetrovek karborund zavodlari", Moskva "Podmyomnik", "Elektrostanok" zavodlari shular jumlasidandir. Keltirilgan korxonalarni nihoyatda qisqa muddatlarda ishga tushirishga erishildi. 1941- yilning oxirigacha shunday korxonalardan 50 tasi ishga tushirildi. 1942-yilning birinchi yarmida esa barcha sanoat korxonalari to'liq quvvatda ishlab mudofaa uchun mahsulotlar ishlab chiqarishga moslashtirildi. Frontga safarbar etilgan askar va xizmatchilar o'rnini to'ldirish uchun: "Urushga ketgan safdoshlarimiz uchun ham ishlayman", degan da'vatlar ostida ko'plab ayollar va bolalar turli sanoat korxonalariga ishga qabul qilindi. Xususan, 595 nafar xotin-qiz oblastdagi korxonalarda og'ir sharoitlarda mehnat qildi. Ulardan 322 nafari sex, smena va brigada rahbarlari vazifalarida faoliyat yuritdi[2]. Mazkur holatni Qashqadaryo oblastida ham kuzatish mumkin. 10835 nafar sanoat ishchilarining frontga safarbar etilishi, yengil va mahalliy sanoat tarmoqlarida kapital qurilish va ta'mirlash uchun

ajratiladigan mablag'ning 60 foizga qisqartirilgani mavjud murakkab ahvolning yanada og'irlashuviga sabab bo'ldi. Shusiz ham sanoati kam rivojlangan, amalda og'ir sanoati urushga qadar umuman bo'lmagan Qashqadaryo oblastida yengil sanoat tarmoqlari ham harbiy mahsulotlar ishlab chiqarishga moslashtirildi. Bu davrda Qashqadaryo oblastida asosan mahalliy yengil sanoat tarmoqlari keskin rivojlandi. 1941-yilda Qashqadaryo hududidagi sanoat artellari soni 22 tani tashkil etdi. Ular, asosan, Qarshi, Kitob, Beshkent va Shahrisabz rayonlarida joylashgan edi. O'zbekiston hududiga evakuatsiya qilingan sanoat korxonalarining birortasi Qashqadaryo hududiga joylashtirilmadi.

Adabiyotlar tahlili (Literature review): N.R.Ibragimova urush davrida respublika shahar mehnatkashlarining qishloq xo'jaligi uchun texnika va ehtiyot qismlar yetkazib berish masalalariga e'tiborni qaratgan. J.Kalimbetov urush yillarida respublikadagi sanoat, transport sohalari yoritilgan. Ushbu ishlarda respublikaning turli viloyatlar xususida, jumladan, mazkur tadqiqot ishlarida qisman bo'lsada, ikkinchi jahon urushi yillarida Qashqadaryo viloyatida xotin-qizlar faoliyati ma'lum darajada yoritilgan.

XX asrning 60-70 yillarida ikkinchi jahon urushi yillari O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy hayotiga doir ko'plab ilmiy tadqiqot ishlari keng to'xtalib o'tiladi. Mazkur davrdagi ta'lim tizimi muammolari xususida T.V.Golyanova, L.S.Mamedova, I.M.Mamedov, Yu.A.Ergasheva va boshqalarning tadqiqot ishlarida to'xtalib o'tilgan. Shuningdek, davriy matbuot materiallarida ham o'rganilayotgan mavzu yuzasidan bir nechta maqolalar chop etildi. Mazkur maqolalarda ikkinchi jahon urushi yillarida Qashqadaryo viloyatida amalga oshirilgan ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlar tarixi xususida ba'zi ma'lumotlar berib o'tilgan.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston respublikasining ikkinchi jahon urushidagi ishtiroki, front ortidagi ijtimoiy-iqtisodiy ahvol xususida asarlar yozildi va ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirildi. Ana shunday asarlar orasida Qashqadaryo vohasi tarixiga oidlari ham mavjud edi. S. Turdiyev va N. Irkayeva, M.To'rayevalarning izlanishlari diqqatga sazovordir. Bu asarlarda urush yillarida Qashqadaryoliklarning hayoti, viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy holati, aholining frontga qo'shgan hissasi, evakuatsiya qilingan aholini joylashtirish muammolari, sanoat va qishloq xo'jaligining harbiy izga solinishi, ta'lim, madaniyat masalalari yoritilgan. M.To'rayevaning monografiyasida ikkinchi jahon urushi yillarida O'zbekistonning janubiy viloyatlarida ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayot masalalari tadqiq etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi (Research methodology): 1941- yilning oxiriga kelib respublika bo'yicha 300 sanoat korxonasi faqat harbiy mahsulot bera boshladi[3]. Mazkur yilda O'zbekiston sanoatida xotin-qizlar salmog'i 29% ga oshdi. Mazkur yilda Qashqadaryo viloyatida ham urush sharoitidan kelib chiqib mahalliy sanoat tarmoqlarini qayta qurib, harbiy izga solish masalalari ko'rib chiqildi. 1941- yilning 15- dekabrda Qarshi shahar ijroiya qo'mitasining yig'ilishida "Yangi hayot", "Tikuvchi", "Ittifoq", "Uchqun", "Mehnat" artellarining ish rejaları muhokama qilindi. Urushning og'ir damlariga qaramay, shahardagi "Ittifoq" arteli jamoasi yillik rejani 112 foizga, "Uchqun" arteli 95 foizga, "Mehnat" arteli 88 foizga bajardilar[4]. Badiiy hunarmandchilik buyumlari ishlab chiqaradigan "Ittifoq" arteli beqasam to'qishni 228 foizga, palos gilamlar to'qishni 109 foizga, "Guliston" arteli 132,2 foizga ado etdilar. Sanoat korxonalarida urushga ketgan erkaklar o'rnini ayollar, yosh bolalar egalladilar.

1941-yilda Qashqadaryodagi 48 ta yirik sanoat korxonalarida 3015 kishi mehnat qildi. Ushbu korxonalarda 27763 ming soʻmlik yalpi mahsulot ishlab chiqarildi. Ushbu korxonalarda mehnat qilganlarning asosiy qismi xotin-qizlar edi. Mazkur yillarda sanoat korxonalarida mehnat qilayotgan xotin-qizlar orasida musobaqalar uyushtirildi. Musobaqa shartlarida kundalik normani bir necha marta ortigʻi bilan bajarish vazifasidan tashqari, ishlab chiqarilayotgan mahsulotning sifatli boʻlishi, tejamkorlik, ish vaqtini qisqartirish va boshqalar asos qilib olindi. Ixtirochilik harakati faqat erkaklar oʻrtasida emas, balki ayollar orasida ham keng yoyildi.

1942-yilda Qashqadaryo hududida 309 ta tegirmon, 408 ta moyjuvoz, 77 ta temirchilik ustaxonalari, 46 ta transport uchun ehtiyot qismlar ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyat koʻrsatgan boʻlsa, 1943-yilga kelib tegirmonlar soni 352 tani, moyjuvozlari soni 408 tani tashkil etdi[5]. Mazkur yilda faoliyat koʻrsatgan sanoat korxonalar soni 68 tani tashkil etdi. Ammo urush sababli ularni xom-ashyo, elektr energiyasi bilan taʼminlash borasida talaygina muammolar mavjud edi. Shunday boʻlsa-da, davlat tomonidan sanoat korxonalarini zimmasiga juda katta majburiyatlar yuklandi. Belgilangan rejalarni bajarish uchun katta mehnat kuchi, mablagʻ zarur edi. Sanoat korxonalarini qoʻyilgan rejalarni bajarish uchun asdoydil mehnat qilishib, mazkur yilda Qashqadaryo oblastida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish rejasini ortigʻi bilan bajargan artellar anchagina edi.

Natijalar va muhokama (Results and discussions): Qarshi shahrida faoliyat koʻrsatgan Uchqun arteli ishlab chiqarish rejasini 113 foizga bajarib rejadan tashqari 10200 ta har-xil turdagi ust-bosh, 4280 juft paypoq va qoʻlqop, 5657 juft oyoq kiyimi va boshqa xil mahsulotlarni ishlab chiqardi. Koson rayonidagi "Kommuna" arteli isʼtemol mollari ishlab chiqarishni kengaytirib, oylik topshiriqni 475 foizga bajardi. Yakkabogʻ rayonidagi Kirov nomli artelda aravalarni taʼmirlash rejasi ham ortigʻi bilan bajardi. Shahrisabz sanoat korxonalarini 69 ming soʻmlik mahsulot ishlab chiqarib, davlat reja topshiriqlarini 104,6 foiz qilib bajardi. Rayondagi Oxunboboyev nomli artel 189 foizga, "Aravakashlik" arteli 130,5 foizga, "Hujum" va Stalin nomli artellar 109 foizga bajardi. Sanoat artellari tomonidan 140 tonna jun, 296.400 juft turli xildagi poyafzal, 37,6 tonna ip, 641800 metr har-xil gazlama, 105200 dona ustki, 47 ming dona ichki trikotaj kiyimlari, 194800 juft paypoq, 19600 juft piyma ishlab chiqarildi.

Frontdagi jangchilarni kiyim-kechak bilan taʼminlash maqsadida viloyat markazida tikuv va poyabzal fabrikasini barpo etish boshlandi. 1943-yil 19- iyulda Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 3 soni "Qarshi tikuv va poyabzal fabrikasini tashkil etish toʻgʻrisida" gi qaroriga asosan Qarshi shahrida tashkiliy ishlar qoʻmitasi oʻz faoliyatini boshladi. Korxonaga uchun qurilish materiallaridan 20 kub yogʻoch ajratildi, ishlab chiqarish uskunalari yasash uchun 16 kub taxta berildi. Viloyat maxalliy sanoati tomonidan fabrika uchun 52 dona taburetkalar, 8 dona 4 qavatli stelaj, 56 dona stul oyoqlari, 13 dona oyoq yopib turuvchilar tayyorlandi[6]. Fabrika qisqa muddat ichida qurilib mahsulot ishlab chiqarish ikki koʻrinishda oilaviy va yakka tarzda ishlab chiqarishga kirishildi. Fabrikada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar asosini erkaklarning issiq kiyimi, kurtka, kastyum-shim, oʻzbek milliy kiyimlari, ichki kiyimlardan iborat boʻlib ular tayyor mahsulot sifatida viloyat mehnatkashlariga va frontga yuborildi. Fabrika front yoqasidan koʻchirib keltirilgan mashinalarni tiklash hisobidan qurildi. Korxonaga turli xildagi

oyoq-kiyimlari, barcha yoshdagilar uchun kiyim-boshlar ishlab chiqarishga moslashtirildi. 1943-yilning 15-sentabridan boshlab fabrika o'z mahsulotlarini chiqara boshladi. Fabrika ishchi xizmatchilari qisqa vaqt ichida 125 turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni yo'lga qo'ydi. Uning asosiy ishchi xodimlari xotin-qizlardan iborat edi. Fabrikada asosan erkaklar uchun issiq kiyimlar, kurtka, kostyum-shim, xotin-qizlar uchun turli xildagi kiyim-kechaklar ishlab chiqarildi.

Qarshi tikuv fabrikasi 1943-yilning 15-sentabridan boshlab mahsulot ishlab chiqarishga kirishdi. Fabrikada dastlabki 3 oy ichida 35 ming so'mlik mahsulot ishlab chiqarilgan. Mazkur korxonada ham belgilangan reja ortig'i bilan bajarildi. Fabrika jamoasi qisqa muddat ichida 125 turda mahsulot ishlab chiqardi. Korxonada tashkil etilgan oylarda ilg'orlar safi o'sib borib, 1944-yilda 32,6 foizga, 1945-yilning boshlarida deyarli 50 foizga ko'tarildi. Kunlik va oylik ishlab chiqarish rejalarini bajarmaydiganlar soni kamaydi. Ishchilardan Pogorelova, Konevskaya, Xarchenko, Vaysenberg kabi o'nlab ishchilar ishlab chiqarish rejalarini 140-204 foizga oshirib bajardi. Ilg'or ishchilardan Alekseyeva mahalliy millat qiz-juvonlaridan 20 tikuvchini tayyorladi. Poyafzal sexida mahalliy millat vakillaridan 22 kishiga kasb o'rgatildi.

Urush yillarida frontda ko'rsatgan jasoratlari uchun 170 ming nafar o'zbekistonlik jangchilar turli jangovar orden va medallar bilan taqdirlandi. Mukofotlar orasida Polsha, Vengriya, Fransiya, Italiya va boshqa mamlakatlarning ham orden va medallari bor edi. 300 ming nafar kishi jangovar orden va medallar sohibi bo'ldi. 387 nafar jangchi "Sovet Itgifoqi Qahramoni" degan mukofot sohibi bo'ldi, ulardan 91 nafari ayol jangchilar edi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/recommendations): Ikkinchi jahon urushi, respublika sanoat tarmoqlarining yo'nalishini ham, sanoat xodimlarining ishini ham tubdan o'zgartirdi. Qashqadaryo oblastida yengil sanoat tarmoqlari ham harbiy mahsulotlar ishlab chiqarishga moslashtirildi. 1941-yilda Qashqadaryo hududidagi sanoat artellari soni 22 tani tashkil etdi. O'zbekiston hududiga evakuatsiya qilingan sanoat korxonalarining birortasi Qashqadaryo hududiga joylashtirilmadi. Sanoat korxonalarining front uchun va mahalliy aholiga zarur bo'lgan mahsulotlarni etkazib berishda xotin-qizlarning faoliyati samarali bo'ldi.

Qashqadaryo viloyati Buxoro viloyatdan ajralib chiqqandan so'ng, sanoat sohasida ham o'zgarishlar yuz berdi. Mahalliy sanoat uchun kapital mablag' ajratish ko'lami ortdi. Natijada Qashqadaryo viloyati mahalliy sanoat korxonalarining mahsulot ishlab chiqarish miqdori ortishiga olib keldi. Ko'kbo'loq tumani markazida "Guliston" arteli, Qamashi tumanida arava yasovchi, etik tikuvchi, sovun ishlab chiqaruvchi sexlar faoliyati yo'lga qo'yildi. 1943-yili Qashqadaryoda 68 ta sanoat korxonalari faoliyat ko'rsatib, shundan 12 tasi shahar va tuman markazlarida joylashgan sanoat korxonalari edi. Sanoat korxonalarining 29 tasini sanoat artellari, 10 tasini birlashgan artellar tashkil etdi.

Qashqadaryo viloyati tashkil etilishi viloyat hududidagi resurslarni ishga solish imkoniyatini yaratdi. Qashqadaryo viloyatida yangidan "Uzzagatskot va "Uzmolmaslopprom" kabi idoralar tashkil qilindi. Viloyatda Miraki va Ko'kbuloq tumanlari tashkil topqandan so'ng, mazkur tumanlarda "Mnogoprommislovoy" arteli tashkil etildi.

1944-yilning yanvar oyi qarori bilan Qarshidagi Oxunboboyev jamoa xo'jaligi hududida pivo zavodi qurish uchun 20 gektar yer ajratildi. Bu ishni amalga oshirish uchun maxsus brigada ishlab, non zavodi tashkil topadi va uni qurish ishlari avj oldirib yuboriladi. Mazkur yilda Qarshi shahridagi "Ittifoq" arteli oldida pillachilik sexi ishga tushirildi. Shahar ta'mirlash

qurilish idorasi tomonidan ikki yilda ishga tushirilgan sex mahsulotlarini turli mudofaa mahsulotlari ishlab chiqarish uchun zavodlarga jo'natib turdi.

Xullas, Ikkinchi jahon urushi o'zining murakkabligi va qiyinchiligi hamda ziddiyatlarga boyligi bilan har bir davlat tarixida o'chmas iz qoldirdi. O'zbekiston urush yillari g'arbdan ko'chirib keltirilgan sanoat korxonalarini va aholini qabul qildi. Qashqadaryo viloyatiga ko'chirib keltirilgan sanoat korxonalarining birontasi joylashtirilmadi. Viloyat sanoat korxonalarida asosan xotin-qizlar mehnat qildi. Sanoat korxonalarining front uchun va mahalliy aholiga zarur bo'lgan mahsulotlarni etkazib berishda xotin-qizlarning faoliyati samarali bo'ldi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi ensiklopediyasi. –Toshkent. QBT, 1997. – B. 173.
2. Irkayeva N. Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari Ikkinchi jahon urushi yillarida. – Toshkent: “Yangi nashr”, 2015. – B.26.
3. Usmonov Q., Sodiqov M. O'zbekiston tarixi. –T.: Sharq, 2001 B-144
4. Jo'raqulov O., Ergasheva J. Qashqadaryo sanoati tarixi. Qarshi, „ Nasaf” 1996 B-44
5. Buyuk Jasorat // Qashqadaryo haqiqati. 1982. 8 may. – B. 1–2
6. Ergasheva Yu., O'ljaboyeva N.K., O'ljaboyev D.K. Fashistlar germaniyasini tor-mor etishda qashqadaryoliklarning qo'shgan hissasi //“O'zbekiston Respublikasi 1941-1945 urush yillarida. Ilmiy to'plam. Qarshi, 1995. – B.56.
7. Turdiyev S. Jasorat solnomasi: Qashqadaryo 1941-1945 yillarda. – Toshkent: Fan, 2008. – B.28
8. To'rayeva M. O'zbekiston janubiy hududlarida ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlar tarixi (1920-1945 yillar). -Toshkent, “Firdavs-Shoh”, 2023. – B.55
9. Ergasheva Yu.A., Safarova Z.S. Ikkinchi jahon urushi yillarida O'zbekiston madaniyati. Monografiya. -Qarshi,2020. – B.29
10. Inoyatov H. G'alabaga qo'shilgan hissa. –Toshkent, Fan. 1975.- B.94.